

Электрондық кәсіпкерлік: Қазақстандағы ерекшеліктері және даму болашағы

¹М.Ә.Нұржан, ²Ж.С. Хусаинова, ³Н.Н. Ескендір

¹Экономика мамандығының 2-курс магистранты

²экономика және халықаралық бизнес кафедрасының э.ғ.к., профессоры

³экономика және халықаралық бизнес кафедрасының аға оқытушысы

Madina.kz_1997@mail.ru, Zhibekh11@mail.ru, Esk_nesip@mail.ru

^{1,2,3}Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Электрондық коммерция бүгінгі күні сауданың неғұрлым белсенді дамып келе жатқан форматтарының бірі болып табылады, бұл үрдіс тіпті бұрынғы және жеткілікті табысты тарихы бар елдерде де байқалады. БҰҰ-ның 2018 жылғы 18 қыркүйектегі "Global Broadband Progress" баяндамасына сәйкес жаңа технологиялардың дамуына және жер планетасы халқының 41,3% - ы (шамамен 3,58 миллиард адам) үшін "Интернет" ғаламдық желісінің қолжетімділігіне байланысты қазіргі заманның феномені ретінде электрондық кәсіпкерліктің өзектілігі барған сайын маңызды бола түсуде.

Кілт сөздер: Электрондық кәсіпкерлік, электрондық коммерция, электрондық сауда, интернет дүкені.

БҰҰ-ның 2018 жылғы 18 қыркүйектегі "Global Broadband Progress" баяндамасына сәйкес жаңа технологиялардың дамуына және жер планетасы халқының 41,3% - ы (шамамен 3,58 миллиард адам) үшін "Интернет" ғаламдық желісінің қолжетімділігіне байланысты қазіргі заманның феномені ретінде электрондық кәсіпкерліктің өзектілігі барған сайын маңызды бола түсуде. Кәсіпкерліктің осы нысанын дамыту бүкіл әлемде жүреді және Қазақстан Республi үшін ерекшелік емес.

Біздің елімізде "Қазақстан 2050" Тұрақты Даму стратегиясы әзірленді, оның шеңберінде "жаңа бағыттың экономикалық саясатына" көшу іске асырылады, бұл әлемдік үрдістерді ұстануды және әлемнің дамыған елдерінің экономикалық модельдерін қабылдауды болжайды. Осындай жаңалықтардың бірі электрондық кәсіпкерлікті немесе электрондық коммерцияны дамыту болып табылады.

Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік тұжырымдамасына көшу үшін оның дамуына ықпал ететін барлық алғышарттар бар: нормативтік - құқықтық база, институционалдық негіз құрылды, сондай-ақ ірі қазақстандық компаниялардың (Chocolife, Besmart, egov, Satu.kz, Касса 24, Колеса және т.б.) осы қызмет саласында үлкен тәжірибесі бар.

Қазақстан-өте жас және жылдам дамып келе жатқан мемлекет, дамыған елдерден дамудың қазіргі заманғы үрдістерін қабылдауға тырысады. Электрондық кәсіпкерлікке келетін болсақ, мұнда өте күрделі жағдай бар. Біріншіден, жеткілікті түрде нақты пысықталмаған заңнамалық база. Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік үшін жеке заң жоқ, оның орнына ҚР Ұлттық экономика министрінің 2015 жылғы 25 қарашадағы 720 нөмірімен бекітілген электрондық сауданы жүзеге асыру қағидаларының жинағы бар. Бұл ережелер нақты бағыттар мен процедураларды реттегеннен гөрі ақпараттық сипатта болады. Осы ережелерсіз электрондық сауданы жүргізудің мәні өзгеріссіз қалады. Шын мәнінде, бұл ережелерді бизнесті дәстүрлі түрде жүргізуге де қолдана аламыз. Атап айтқанда, тізбеде мынадай тұжырымдар бар:

- "электрондық саудаға сатып алушы, сатушы немесе делдал ретінде қатысатын жеке және заңды тұлғалар қатысады";

- ақпараттық жүйелер мен телекоммуникация желілерін пайдалана отырып, сатуға және сатып алуға ұсыныстары бар электрондық құжаттарды (электрондық хабарламаларды) алу, орналастыру, беру, сақтау бойынша қызметтер көрсететін заңды тұлғалар және дара кәсіпкерлер;

- тиісті тауарлардың әлеуетті сатып алушылары болып табылатын заңды тұлғалар, дара кәсіпкерлер және жеке тұлғалар;

- белгілі бір тауарларды сатуға ұсынатын тұлғалар;

- заңды тұлғалар, жеке кәсіпкерлер (коммерциялық Сатушы);

- кәсіпкерлік қызмет мақсатынсыз бір реттік тәртіппен тауарларды сатуға ұсынатын жеке тұлғалар.

Электрондық сауданы жүзеге асыру кезінде Офертаны өз атынан электрондық нысанда жіберетін коммерциялық сатушы:

1) офертаға шарттың елеулі талаптарын қосады немесе оларды айқындау тәртібін көрсетеді, сондай-ақ ҚР заңнамалық актілерінде белгіленген өзге де талаптарды қамтиды;

2) шарт жасасу тәртібі туралы ақпарат береді;

3) электрондық шот-фактураларды жазып береді, ҚР Салық заңнамасына сәйкес электрондық сауда арқылы өткізілген тауарлар бойынша салықтық есепке алуды жүргізеді, сондай-ақ "бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" ҚР Заңына сәйкес бастапқы есепке алу құжаттарының көшірмелерін ұсынады»;

4) ЕАЭО аумағына тауарларды әкелу кезінде ЕАЭО және Қазақстан Республикасының кеден заңнамасының сақталуын қамтамасыз етеді;

5) фискалдық жады бар бақылау - касса машиналарын және POS-терминалдарды қолдану тәртібінің сақталуын қамтамасыз етеді".

Алайда, бұл ережелер мемлекет аумағында шетелдік интернет-дүкендердің қызметіне байланысты салықтан қандай да бір пайда алады деп болжамайды. Мысал ретінде AliExpress әлемдегі ең ірі интернет-дүкендердің бірін қарастыруға болады. AliExpress-тен өнімді сатып алғанда, пайдаланушы салықты "осы өнімді өндіруші елде төлеуге арналған салықтар салынған құрылымдағы құн бойынша төлейді". Бұл ретте сауда алаңдары қосылған құнға қатыспайды" [2]. Ұқсас жағдай steam интернет-платформасында туындайды. Ресейдің көрші мемлекетіндегідей, Steam пайдаланушылары steam алаңында ұсынылған өнімдерді салықпен сатып алғанда, мемлекеттік қазынаны байыта отырып, Қазақстаннан пайдаланушылар steam өнімдері үшін тек олардың нақты бағасын салықсыз төлейді.

Бір жағынан, қазақстандық тұтынушылар үшін бұл факт қуанышқа бөлейді, өйткені тауар үшін 12% артық төлеудің қажеті жоқ. Екінші жағынан, мемлекет бюджетті толықтырудың қосымша көзін елемейді. Мысалы, Қазақстанмен бірыңғай интеграциялық бірлестіктің қатысушысы болып табылатын Ресейде "Google-ге Салық" деп аталатын салық қабылданды, ол интернет арқылы ресейлік пайдаланушыларға электрондық өнімдерді сататын шетелдік интернет компанияларды ҚҚС-ты 18% мөлшерінде төлеуге міндеттейді. Ол үшін олар федералды салық қызметі жүйесінде тіркелуі керек. Қазақстан әлемдік үрдістерге сүйене отырып, Google және AliExpress-ке салық енгізу нұсқасын қарастыруда. Алайда, "Ұлттық экономика министрлігі Google-ге салық енгізу әлі де егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді" деп мәлімдеді [2]. Бұл мәлімдеме Қазақстан Үкіметі салықты енгізу туралы ойланып жатқанын білдіреді, бірақ сонымен бірге Үкіметтің бұл мәселеге қатысты кейбір күмәндері бар, өйткені "тауарларды қазақстандық тұтынушыға нақты жеткізу кезінде импортқа ҚҚС сияқты салықтарды үшінші тұлға - сатушы төлейді. Бұл мәселе тұжырымдамалық сипатқа ие, халықаралық тәжірибені ескере отырып, егжей-тегжейлі зерделеуді және кейіннен барлық мүдделі тараптармен қарауды талап етеді" [2]. Нақты сандарға келетін болсақ, "Google-ге салынатын салықты" енгізуден, теория жүзінде, Мәжіліс депутаты Аманжан Жамаловтың деректері бойынша қазақстандықтар "2015 жылы онлайн - сатып алуға-шамамен \$3,5 млрд.жұмсады, оның тек \$60 миллионы ішкі нарыққа түсті", Қазақстан Үкіметі "жылына \$400 млн. астам сомаға (\$3,44 млрд. - тан 12%) салық түсімдерін ала алады [3].

Соған қарамастан, Қазақстан Үкіметі Елбасының "ақылды технологияларға" баса назар аударған Жолдауы аясында шағын және орта бизнесті, атап айтқанда, өз қызметін электрондық кәсіпкерлік арқылы жүзеге асыратын бизнесті қолдауға шешім қабылдады. Осылайша, 2018 жылы жаңа Салық кодексінің күшіне енуімен интернет-кәсіпкерлер 5 жылға салық төлеуден босатылды. Кодекстің 293-бабына сәйкес, "Тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асыратын кәсіпкер бапқа сәйкес есептелген корпоративтік табыс салығын 100 пайызға азайтады" [4]. Егер тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асырудан түсетін,осындай қызмет жөніндегі операциялар бойынша туындаған оң бағамдық айырма сомасының теріс бағамдық айырма сомасынан асып кетуі ескерілген кірістер жылдық жиынтық кірістің кемінде 90 пайызын құраған жағдайда, 293-тармақтың ережелері қолданылады. Осы шарт сақталмаған жағдайда кәсіпкер 293-баптың ережелерін қолдануға құқылы емес. Сондай-ақ, Кодекстің 636-бабының 2-тармағына сәйкес жеке кәсіпкерлер ретінде өз қызметін жүзеге асыратын интернет-сатушылар да белгілі бір жағдайларда салықтан босатылады. Сонымен қатар, электрондық сауда белгілі бір өлшемдерге сәйкес келуі тиіс - интернет-дүкен және (немесе) интернет-алаң арқылы ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын, тауарларды жеке тұлғаларға өткізу жөніндегі кәсіпкерлік қызмет мынадай шарттарды бір мезгілде сақтай отырып: тауарларды өткізу жөніндегі мәмілелерді ресімдеу электрондық нысанда жүзеге асырылады; тауарларға ақы төлеу қолма-қол ақшасыз төлеммен жүргізіледі; тауарларды сатып алушыға (алушыға) меншікті жеткізу қызметінің болуы не жүктерді тасымалдау жөніндегі қызметтерді, курьерлік және (немесе) пошта қызметін жүзеге асыратын тұлғалармен шарттардың болуы. Интернет-кәсіпкерлерді салықтан босату ЖК немесе ЖШС тіркеу қажеттілігінен босатпайды.

Осылайша, Қазақстан Электрондық коммерция артықшылықты жағдайда тұрған әлемдегі аздаған елдердің біріне айналды. Бұл оны инвестициялар үшін одан да қызықты етеді, сонымен қатар Орта мерзімді перспективада сегменттің екі таңбалы өсу қарқынын қолдауға уәде береді. Екінші жағынан, нарықтағы бәсекелестік айтарлықтай күшейе түсетіні анық.

Қарастыруға лайықты келесі мәселе-Қазақстан Республикасындағы электрондық бизнес нысандарын анықтау, олар өз қызметін жүзеге асыру кезінде компанияларды таңдайды.

Біріншіден, Қазақстанда дамып келе жатқан интернет инфрақұрылымын атап өту қажет. Қазақстандықтардың саны барған сайын Бүкіләлемдік интернет желісіне қолжетімділік алуда, демек, қазақстандық серверлердің өткізу қабілеті ұлғаюда. Алайда, Интернетте сатып алуға мүмкіндік беретін интернет-ресурстарға келетін болсақ, олардың аз санына деген тенденция сақталуда. Қазақстандық ірі интернет компаниялардың көпшілігі Алматыда орналасқан: Zdosov^e, Satu.kz, Касса 24, Колеса, egov және басқалар. Олар негізінен С2С қызметтерін ұсынады, яғни клиенттерге сауда алаңдарын ұсыну. Zdosov^e заңды тұлғалардың өкілдерімен Жеке тұлғаларға жеңілдіктер немесе арнайы ұсыныстар беру туралы келіседі, содан кейін осы арнайы ұсыныстарды немесе жеке тұлғаларға жеңілдіктер жасайды.

Satu.kz жүргізе отырып, өз қызметін әдісі бойынша С2С болып табылады қазақстан сауда алаңы, ол мүмкіндік береді интернетте іске асыру үшін тауарларды сатушы сатып алушыға функциясын орындай отырып делдал.

24 кассасы коммуналдық қызметтерді, интернет қызметтерін, ұялы байланысты, онлайн ойындарды, букмекерлік кеңселердегі шоттарды және т.б. төлеу үшін платформаны ұсына отырып, интернет төлемдер саласында жұмыс істейді.

Кз дөңгелектері сияқты Satu.kz, жұмыс істейді саласындағы С2С ұсына отырып, клиенттерге алаңы, онда олар выкладывать өз сату туралы хабарландырулар автомобиль, алайда, өз ерекшелігі. Сервис онлайн сатып алу қызметтерін ұсынбайды, тек әлеуетті сатып алушы мен сатушы арасындағы байланыс мүмкіндігі.

EGOV Үкіметінің сайты өзінің қызметін тұтынушыларға/азаматтарға G2C. мемлекет ретінде көрсетеді. Сервис анықтамалар беруден бастап мемлекеттік төлемдерге дейін әртүрлі қызметтер спектрін ұсынады. Шын мәнінде бұл сервис Қазақстанның үкіметке арналған жеке сайттары бар, онлайн социумға Мемлекеттік қызмет көрсететін дамыған елдердің үлгісімен жүруінің салдары болып табылады.

Сонымен қатар Қазақстанда B2G қағидаты бойынша жұмыс істейтін мемлекеттік сатып алу сайты бар, алайда осы сайтқа кіруді қауіпсіздік хаттамаларының бұзылуына сілтеме жасай отырып, барлық қолжетімді браузерлер бұғаттайды, бұл, әрине, осы сервисе қызметтерді пайдалануға ниет білдірген пайдаланушының сенімін тудырмайды.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы Экономикалық дамудың үлкен әлеуетіне ие және Қазақстанның орнықты даму стратегиясы-2050 әлемдік экономикалық үрдістерді ұстануды және дамыған елдердің тәжірибесін қабылдауды көздейтінін ескере отырып, Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік нарығының жылдан жылға өсуі қисынды болады. Сонымен, Chosofamily холдингінің директоры Рамиль Мухоряповтың айтуынша: "электрондық коммерция нарығы 30% - ға өседі, ал нарықтың жалпы айналымы алғаш рет бір миллиард АҚШ долларынан асады" [5]. Бұл бекіту Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік нарығы жыл сайын өсіп, барынша үлкен мақсатты аудиторияны қамтитынын білдіреді. LaModa интернет дүкенінің бас директоры Никита Окуловтың айтуынша: "компанияда төменгі және жоғарғы баға сегментінің өсуі байқалады" [5].

Соңғы бірнеше жылда Қазақстандағы электрондық кәсіпкерлік нарығы "дәстүрлі нарықпен"салыстырғанда жоғары өсу қарқынын көрсетті. Алайда, электрондық кәсіпкерлік нарығының дамуына әсер ететін факторлар бар. Олардың ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: халықтың жоғары емес табыстары (мысалы, нақты ақшалай кірістер индексі (өткен жылға қарағанда пайызбен), ҚР Статистика агенттігінің деректеріне сәйкес 2016 жылы 95,5%-ды құрады), тауарларды жеткізу бойынша тиісті инфрақұрылымның болмауы, сатып алушылар арасында консерватизм мен сенімсіздік, техникалық іркілістер немесе онлайн-әмияндарды бұзу тәуекелі және т.б. нәтижесінде, Қазақстан экономикасында электрондық кәсіпкерліктің үлесі өте төмен болып қалуда. Еуропада бұл көрсеткіш ЖІӨ-нің 4,91% - ын құрайды. Қазақстанда бұл көрсеткіш шамамен 1% құрайды [6].

Бүгінде Қазақстанда электрондық коммерцияны дамыту үшін қажетті барлық құралдар бар. Логистика айтарлықтай жақсы дамыған (100-ден астам жергілікті және шетелдік ойыншылар), 1700 — ден астам интернет-дүкен жұмыс істейді, Қазпочта АҚ Қытайдан және Еуропа елдерінен жеткізу мерзімін 60 күннен 18-25 күнге дейін 3 есеге, келесі жылға арналған жоспарда-10 күнге дейін қысқартты. Сондай-ақ, клиенттерге ыңғайлы болу үшін франчайзинг жүйесі, фулфилмент қызметтері

және e-commerce орталықтары бойынша жұмыс істейтін посылкалар беру пункттерін іске қосу жоспарлануда. Жүргізілген жұмыстардың арқасында қазірдің өзінде Қазақстан бойынша 30 мыңнан астам адам жеткізілуде, ал 2020 жылға қарай нарық күніне 300 мың сәлемдемеге дейін өседі. Өткен жылдың 10 айында Қазақстан Республикасының азаматтары шетелдік интернет-дүкендерден 8 млн. сәлемдемеге тапсырыс берген [7].

Осыған байланысты Қазақстанның электрондық кәсіпкерлікті дамытуда зор әлеуеті бар екеніне күмән жоқ. Мемлекет қабылдаған шаралар оның одан әрі дамуына ықпал ететін болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Приказ и. о. Министра национальной экономики РК № 720 от 25 ноября 2015 года // Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Эдшет» 22 января 2016 г.
2. Алина Есеналина. Появится ли в Казахстане налог на Google - 7 августа 2017 г. // <https://lsm.kz/google-nalog> (был доступен 13.01.2018)
3. Айдын Шагиев. Как комитет государственных доходов собирается пополнить бюджет за счет интернета // Forbes Kazakhstan. - 2016. - № 61 // https://forbes.kz/finances/finance/nalog_nagoogle (был доступен 13.01.2018)
4. Кодекс Республики Казахстан ЭО налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый Кодекс) от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗРК // Казахстанская правда № 247
5. Александр Галиев. Рынок электронной коммерции притормозил - 4 апреля 2017 г. // <https://kapital.kz/business/58595/rynok-elektronnoj-kommercii-pritormozil.html> (был доступен 12.01.2018)
6. Мировой рынок электронной коммерции вырастет по итогам 2017 года на 17 % -6 октября 2017 г. По материалам Retail&Loyalty, ecommerce-europe.eu // <https://www.retail-loyalty.org/news/mirovoy-rynok-elektronnoy-kommertsii-vyrastet-po-itogam-2017-goda-na-17/?id=270047> (был доступен 12.01.2018)
7. Аскараров Д.Т., Сиротин Эрнест Электронное предпринимательство в Республике Казахстан: текущее состояние и перспективы развития // International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2018. №1 (13). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnoe-predprinimatelstvo-v-respublike-kazahstan-tekushee-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>

Финансовые вопросы цифровизации системы образования

В.Ш. Нуриддинова

Старший преподаватель кафедры «Финансы»

vasilanuriddinova@jmail.ru

Ташкентский финансовый институт

Аннотация: В данной тезисе отражены финансовые вопросы активного развития цифровой экономики в нашей стране, а также внедрения ее в систему образования нашей страны.

Ключевые слова: Цифровая экономика, цифровых технологий, бизнес-моделей, электронный документооборот, корпоративные сети

В прогрессе достижение цифровые технологии, наука и исследования играют важную роль в достижении развития. На сегодняшний день информационные технологии проникают во все уголки мира.

Широкое внедрение цифровых технологий в государственное управление и стремление к современным знаниям будут способствовать благополучию наших людей. Духовное и просвещенное поколение - ключевой фактор развития страны.

В нашей стране принимаются комплексные меры по активному развитию цифровой экономики, переходу к цифровой экономике через повсеместное внедрение современных информационно-коммуникационных технологий во всех секторах и отраслях, особенно в сфере государственного управления, образования, здравоохранения и сельского хозяйства.

Цифровая экономика - это система экономических, социальных и культурных коммуникаций, основанная на использовании цифровых технологий. Иногда это также выражается в терминах интернет-экономики, новой экономики или интернет-экономики. Это не какая-то другая экономика, которую нужно создавать с нуля. Это означает перевод существующей экономики в новую систему